

Csángó Tükör

Moldvai Magyar Kulturális folyóirat

Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület

XIV. évf. 48. szám

Ára: 400, Ft.

12/2017

Mikecs László és hitvese

Tartalom

Hangoló.....	2
Történelem	4
Múltunk	15
Hagyomány	17
Krónika.....	21
Kitekintő.....	20
Hirdetések.....	28

Impresszum:

Főszerkesztő: Tampu (Compoly)Stelian

Szerkesztőbizottság: Bogdán Tibor, Tampu Ferenc, Tampu Krisztián, Kóka Rozália, Trunki Péter

Munkatársaink: Ámbrahám Judit, Iancu Laura, Diósi Felicia

Lektorálta: Káposztás János Attila

Tördelőszerkesztő: T. (Compoly)Stelian

*Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar
Kulturális Egyesület
Elérhetőségünk:
lakatos.demeter@gmail.com
Tel: 0036304484754*

Folyóiratunk megjelenik

Nemzeti Kulturális Alap

támogatásával.

XIV. évf. 48.szám

2017.12.

CE/28567-2/2012

Az elhalványult kultúra

A XXI. század első negyedében élő átlagmagyar ember érdeklődése és ismeretése a Kárpátok gyűrűjében élő népek történelme iránt igen alacsony. Szubkulturális, alattomos, sötét eszmék keresztútjában ma nem egyszerű kiigazodni, a vágyaink ma nem a múltban élő őseink hőstetteinek példáit keresik, hogy ahhoz igazítsuk viselkedésünket, nem is érdekel bennünket, hogy ki volt Géza fejedelem vagy mit tett Dózsa György. Ma sokkal okosabbnak gondoljuk magunkat, s ha ez így volna, nem ácsorognánk a kor szellemi szemétdombjain, hogy egy-egy piszkos morzsát felcsipegessünk azt gondolván, hogy az áfiumot termi lelkünknek. Pedig tévedünk, mert a magyarságunk múltjában felhalmozódott tudás kimeríthetetlen, örökös kincsesláda, de nem kell nekünk, majd jó lesz a munka nélküli fekete maszlag. Nem vádolom magunkat, talán nem is vagyunk hibásak, nem gondolom azt, hogy ez csak ma van így. Így volt mindig, minden korban. Történelmünk 1001-ik évében is voltak értékrenddel élők és voltak a kor divatfogyasztók. Tudjuk jól, ha végig kísérvük az emberek történelmét, akkor mindig voltak értékes és értéktelen eszmék, építő-gondolat alkotók, értéket teremtők és értéktelenek, mulandó divatok és építő aktivisták. Hiba lenne azt hinni, hogy ami múltban történt az mind szép és jó, mi itt, ma nagyon sokan vagyunk, akik csak értéktelent, múló szennyet alkotunk, bezzeg a múltban... Ugyan úgy nagyon kemény feladat megszűrni a múlt történéseit, megtalálni a múlt értékeit, átértékelni azokat, beültetni gondolkodásunkba, életvitelünkbe. Nem irigylem az eszmetörténészeket, a filozófusokat, akik ma ezt felvállalják. Tudom, hogy ahogy a Moldvai Magyarok mondják „gyertyával kell keresni az ilyen embereket”, de én hiszem azt, hogy léteznek ma is, mert léteztek régen is, és létezni fognak a jövőben is.

Mikecs László is egy volt az ilyen emberek közül. Nehéz meghatározni szerepét a magyar kultúrában, sokan dicsérték és sokan cenzúrázták.

Azt gondolom, hogy mindenkit és minden eszmeiséget a maga korában kell értelmezni. A mai szemüvegünk nem alkalmas arra, hogy pontosan lássuk Mikecs fontosságát az elhalványuló kultúránk megmentésében, de egy biztos, az Ő írásai, munkássága nélkül ma szegényebbek lennénk, mert Mikecs nem a kor szemétdombján ácsorogva szemlélte a világot és várta a megváltó messiásokat, hanem maga kereste az értékes gyöngyöket és fűzte azokat a történelem nyakláncába. Mikecs hitt a kor magyarságának felébredésében, mint ahogy Ady is, de a hite csak szűk körben vert gyökeret, mint ahogy Ady hite is. Bizott az emberi jóságban, tudta, hogy az ember eredendően jó, mert Isten jónak alkotta, félt a szélsőségektől, s talán emberi gyarlóságának számlájára írható, (mert Ő is ember volt), hogy a kor baloldali szellemi műhely oszlopos tagja akart lenni, ezért a halála előtti hónapok iszonyú veszélyét nem ismerte fel, pedig kritikusai szerint nem szerette a nacionalizmust, elítélte a revizionizmust és a népek békés együttélésének volt a híve, ami akkor, abban a korban nemes vágnak tűnhetett. Az akkori emberek átéltek egy I. világháborút, majd nemsokára egy II. –at is, a két világháború szörnyű szenvedéseket okozott az emberiségnek, amit mi innen a jövőből nem fogunk soha megérteni, úgy ahogy a kor emberek megértette és átélte azt. El kell fogadnunk, hogy akkor, abban a helyzetben és korban az emberek az szerint gondolkodtak, és nem úgy mint ma. Ez nem jelenti azt, hogy az jobb volt vagy rosszabb.

Mikecs hagyatéka a moldvai magyarok máig egyetlen átfogó, érthető helyzetértékelése, mert a Moldvai magyarok kultúrája napról napra hanyatlik. A kor tudományos igényeinek megfelelő szemléletével és tényszerűségével elnyerte az emberek tetszését és elismerését, így megérdemli, hogy főleg a Moldvai magyarság méltán a legnagyobbjának tekintse, de az összmagyar társadalom számára értékhatározó és értékteremtő nagyjai közé emeljék nevét és megadják a Neki járó Tiszteletet és elismerést.

Tampu Stelian

Lakatos Demeter

SZERETNÉK

Szeretnék Yszten nyila lenni,
ledarabálnám a miszékét,
hul hamisz popok prédikálnok,
bolondísszák az embereket;
mét, szokond békirül beszélnek,
kezikben ló
úza-ágval ülnek,
eszikben fekete gondokkal
egy pusztítú rázbelt kiszítnek.

Szeretnék egy forrász lenni,
iazott ember hozzám jönny,
nyáron a forró melegben
a lelkit neki meggyvítny.
Vogy fa legyen mezű közö(pi)be,
hogy árnyikamba megnyuguggyík
a fáradt ember, megizzadva
ki minden nopi kinerirt fáradik.

Szeretnék harogos víz lenni,
Melik lekoput a lütüre,
a világ bojoit elvinny
a zsodozsínákba örökre,
hugy ne míg hallják a hírirül,
ippen mind Bene basúnak,
a világ nem míg verekedjenek.

És szeretnék egy kiner lenni
a szigín ezetnek asztalán,
meánca ez a legnagyobb vagyan,
világon a legszebb kincs talán.
Ezetlen szokcor én isz últam,
és tudom, a kiner mit elent.
Nem bánom, ha én csak az leszek,
ezettek megesznek ingemet.

11/1 970. Szobúfalva
(OSzK Fond 402/196)

Mikecs László és a Kárpátokon kívüli magyarság

„... Úgy eltűnt, mint aki megbánta nyilván,
hogy a testéből túl sokat adott;
jól éreztem magamon rosszallását,
amért alázkodásomnak tárgyat kínált.
Zokogás tört fel zaklatott szívemből,
s majdnem dühöngve kapdostam utána,
kiáltozván a visszhangos falaknak:
- Maradj, maradj köztünk, te drága lélek!”

(Jékely Zoltán: *Álom-rekviem. Mikecs László és társai emlékének*, 1945)

Mikecs László ígéretesnek induló tudományos életpályáját – korának sok fiatal értelmiségi sorstársához hasonlóan - a második világháború embertelen pusztítása kerékbe törte. A fiatal tudós már gimnazista kora óta foglalkozott a román-magyar kapcsolatok kutatásával. Tette ezt saját meggyőződésből és magával hozott családi örökségből kifolyólag, hogy ez által is szolgálja a közeledést az évszázadok óta együtt élő két szomszédos nép között. Tárgyilagos kritikai szemlélete mellett nem győzte elégszer hangsúlyozni: a közeledés feltételezi a másik fél lelkületének őszinte és alapos megismerésének igényét. Csikesz Ferenc mondja róla, hogy minden leírt sorával, felhőtlen homlokkal és tiszta szívvel a románsággal való közös kincseket kereste, a testvéri együttéléstről álmódott és ezért sokat tett szóval.⁽¹⁾

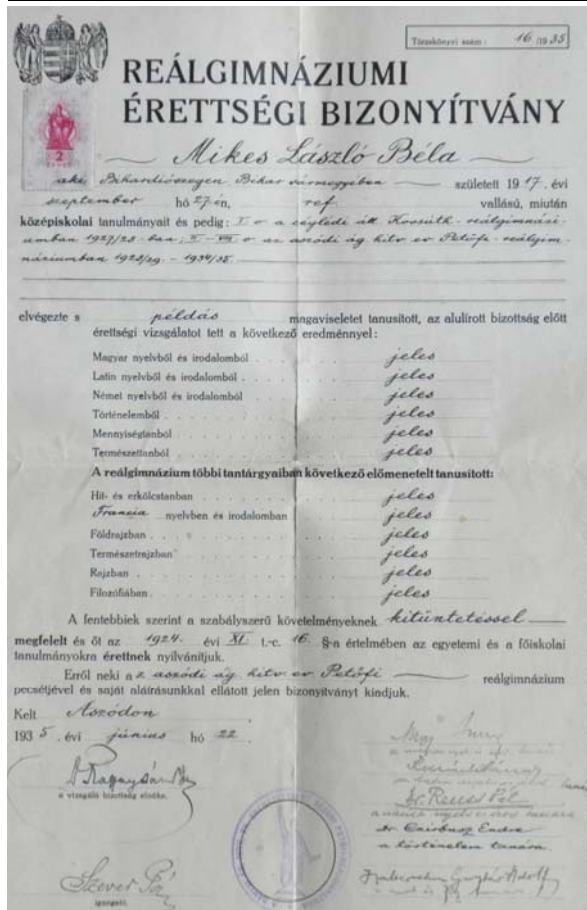
Mikecs László 1917. szeptember 27-én, Bihardiószenen született. A Partiumhoz – szűkebb értelemben az Érmellékhez - tartozó település sok neves embert bocsátott útjára. Kósa Lászlónak a *Csángók* 89-es kiadásához írt bevezetője szerint hivatását bizonyos mértékben szülőfalujának történeti sorsa jelölte ki számára. A település 20. század eleji külső képe ugyanis a bihari és hajdúsági falvakra, 8%-nyi románsága és a közelben magasló hegyek pedig a magyar-román nyelvhatár közelségére emlékeztettek.

Mikecs László gyermekkorától fogva tisztában volt ezzel, de a legmeghatározóbb eleményt a trianoni békeszerződés szolgáltatva számára, amely Bihardiószeneg helyét az új határ román oldalán jelölte ki.

Kezdettől fogva hatással volt rá életének első néhány éve, amelynek nyomán az emlékek és érzések az egyetemi évek alatt tudatosodtak és érlelődtek társadalmi elkötelezettségéig.

Felmenői évszázadokon keresztül ezen a vidéken éltek paraszti sorsban, apai és anyai ágon egyaránt. A családból elsőként apja emelkedett ki a paraszti sorsból és szerzett tanítói képesítést a debreceni kollégiumban, majd elvégezte a gyógypedagógiai főiskolát. Az új államhatárok kijelölése után a család Magyarországra költözött, de Mikecs hat éves koráig nagyszüleinél nevelkedett Bihardiószenen, amely későbbi gondolkodását és önmeghatározását - paraszti múltjának tudatos megélése révén – nagymértékben befolyásolta. Az iskola kezdetekor költözött szüleihez és innentől fogva a kisvárosi polgári közegben nevelkedett tovább.

Cegléden járta a gimnázium első osztályát, majd az aszódi Petőfi Sándor evangélikus reálgimnáziumban folytatta tanulmányait, ahol 1935-ben kitűnő minősítéssel érettségit tett. Érettségijén Mályusz Elemér volt azt egyik prezidense (kormány képviselője) és az ő támogatásával is jutott be később az

Eötvös-kollégiumba. Gimnáziumi éve alatt tanárai és szülei nemcsak szellemi teljesítménye miatt voltak rá büszkék, hiszen jó atléta és tehetséges hegedűs is volt amellest, hogy az általa 1934-ben alapított és szerkesztett lapba (*Szárnypróbálgatások: az aszódi Petőfi Önképzőkör ifjúsági lapja*) is írogatott.(2) A későbbi éve során a zene és az irodalom is fontosak voltak számára. (3) Egyetemi tanulmányaira készülve a tanári pályát választotta és beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakára, majd párhuzamosan jelentkezett az Eötvös-kollégiumba is, de számunkra ismeretlen okok miatt csak egy félév múlva vették fel. A kor szokása szerint az igazgató és az egyes tanárok kollégiumi felvételének támogatása céljából ajánló levelet írtak róla. Gréb Gyula nyugalmazott tanár, volt Eötvös-kollégista például ezt írta róla: „Példás magaviseletű fiú, aki sikerét nem csupán ernyedetlen szorgalmának, hanem határozott kiváló tehetségének köszönheti. Nem a szajkoló tanuló, hanem az önállóan gondolkodó tanuló típusa, távol min-

den esetben egyoldalúságtól.” A visszamagyarosított Mikecsről ekkor változtatta nevét Mikecsre.(4) Egyetemre kerülésekor kiszabadult a kisvárosok megmerevedett társadalmának szűk világszemléletéből. A romantikus parasztszemléleten hamar túltett, de mindvégig híve maradt annak a társadalmi művelődéspolitikai mozgalomnak, amely a dolgozó osztályok felemelését tűzte zászlajára. Kapcsolatba került a „Márciusi Frontot” megalakító írókkal. Szakjain kívül történelmi és néprajzi tudását is gyarapította, állandó tagja volt a néprajzi kollégiumnak, többek között Solymossy Sándort, Kodály Zoltánt és Györffy Istvánt hallgatta.(5)

Az Eötvös-kollégium szellemiségéhez híven Mikecs alaposan kihasználta tanulmányi lehetőségeit, hiszen tudatában volt a kollégiumi tagságából származó előnyeinek. A román nyelv mellett már ekkor olaszul, franciául és bolgáruul kezdett el tanulni. A kollégium a liberális polgári álláspontot képviselte, ami sokféle eszme iránti nyitottságot jelentett. Ez tette lehetővé, hogy Mikecs levetkőzhessen a vidéki kispolgári mentalitást és megtalálja saját szellemi irányát. A kollégium szabálya szerint a kollégisták nem vállaltak politikai, vallási vagy egyéb szervezeti szerepet, de részt vettek a korabeli eszmei és politikai színezetű eseményeknél, a vitákban. Amikor Mikecs László érdeklődése a falukutató írók csoportja felé fordult, éppen ezzel az elzárkózással szemben mutatott példát, és kapcsolatot tartott több népi íróval és szociográfussal. Kollégiumi diákvezetői tisztsége ideje alatt is szerda esténként vendégeket hívtak a kollégiumba közvetlen beszélgetés céljából. Így látogatott oda Kovács Imre és Féja Géza, de személyes kapcsolatot talált Illyés Gyulával és Veres Péterrel is. A legtöbb hatást tanárai gyakorolták rá, közülük leginkább Mályusz Elemér és Pais Dezső, akinek egyébként kedvenc tanítványa is volt. A kollégiumban Keresztury Dezső tanította ekkor az irodalmat, akihez szintén személyes kapcsolat fűzte. Gondolkodását jól tükrözi kollégiumi ifjúsági elnökként 1938. március 15-én elmondott ünnepi beszéde, amelyben az Eötvös-kollégista szere-

pét keresve az elszigetelődéssel szemben a cselekvő tevékenységre buzdított.

Külföldi útjai önképzéséhez járultak hozzá. Legelőször Ausztriában töltött el egy rövid időt önerőből nyelvtanulás céljából, majd következett egy müncheni ösztöndíjas út. Tudományos munkássága szempontjából az első jelentősebb szakmai tapasztalatát 1938-ban szerezte, amikor saját költségén két hónapot töltött Romániában. Ez idő alatt Észak-Moldvában részt vett a Dimitrie Gusti-féle szociológiai táborban. A szociológiai iskola európai kisugárzásán túl jótékony hatást gyakorolt a magyar szellemi életre is azáltal, hogy a magyar szociográfusok az elmélet és a módszer alkalmazásával számtalan felmérést végeztek. Utazásának lényege a Kárpátokon túli román királyság megismerése volt, amelynek fontosságáról a két nép kapcsolatainak kutatói számára egy újabb romániai utazás után készített beszámolójában írt: „Erdély magyarsága nem érhető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül. Szükségképpen foglalkoztam hát szászokkal és románokkal is. Az utóbbiak lehető legpontosabb megismerése, kultúrájuk felmérése, a magyarsággal való viszonyuk elejétől végig való felkutatása, világháború óta folytatott politikájuk, gondolkodásmódjuk figyelése egyúttal egyik legfontosabb magyar nemzeti érdek is. Mindnyájunkban él, hogy a magyar–román viszonyban még sok elintézni való kérdés van s az egyik legnagyobb magyar kritikus megfogalmazása szerint »kivel valami célunk van, jól ismernünk legfőbb kötelességünk« (Salamon F.). Ezek meggondolásával töltöttem el a szünidőt Romániában.”(6) A következő évben az Eötvös-kollégium tanári kara 300 pengőt ítélte meg neki, amelyről egy élménybeszámolóban kellett elszámolnia. Jelentésében a romániai utazásainak tapasztalatait és fiatal tudósi programját foglalta össze, amelyben a román–magyar viszony, a romániai magyar kisebbség, a románság történelmi tudata, a magyarok és szomszéd népek nemzetképe, településtörténet és nyelvi helyzet tanulmányozása egyaránt helyet kaptak. Utazását ezúttal a világháború kitörése miatt kellett megszakí-

tania egy pár nappal korábban, de ez alatt egy hónapot töltött a Iorga-féle Valenii de Munte-i szabadegyetemen, utána pedig el látogatott szinte minden olyan óromániai vidékre, ahol még nem járt. Utazása során moldvai csángó településre is eljutott, ami azért lényeges, mert már ekkor tervezte, hogy könyvet ír róluk.

Romániai utazásairól 1940-ben *Románia* címmel könyvben számolt be, amely a téma időszerűsége miatt rövid idő alatt két kiadást is megért. Írói pályáját ezzel a művel indította, amelyben a lényeges jelenségeket mesteri módon emelte ki. Irodalmi értékén túl a benne foglalt mondatok és azok aktualitása teszik maradandóvá az alkotást: „Az érszegi pap örökét is magammal hoztam, az egymással való megbékélésre, a közelebb jutásra kész hajlandóságot. Ne menjen Romániába s más fiatal szomszédságunkba senki se, kiben nincs meg ez a hajlandóság. A magyar név vörös posztó, a magyarokról őrzött emlék gyilkos gyűlölettel teli. Kezdeményezni csak nekünk lehet s legemberibb a békés, megértő szó, azzal lehet a legtöbbre is jutni.”(7) A műfaj nem lehetett idegen számára, mert Romániaja mellett más úti jegyzetet is írt.(8) A magyar szellemi életben nem előzmény nélküli az ilyen témájú útirajz, hiszen Német László 1935-ben megjelent munkája hasonló kérdéseket boncolgat.(9) Németh László hatása nem érhető tetten Mikecs írásában, bár ismerhette a munkát és bizonyos kérdésekben véleményük találkozott is. Ez inkább annak tudható be, hogy a korabeli magyar szellemi életben bizonyos kérdések az egész társadalomban ismertek voltak. Ilyen hasonlóságokról beszélhetünk például akkor, amikor mindketten méltatták a románság dinamizmusát, vagy amikor rámutattak a kisebbségi magyarság magába fordulására, tehetetlenségére és XX. századhoz nem méltó kiszolgáltatottságára. Németh és Mikecs megállapításait Borsi-Kálmán Béla vetette tüzetes elemzés alá. (10) Az kétségtelen, hogy Németh László – mint kiforrott író – magabiztosabban fogalmazta meg észrevételeit, de Mikecs László jobban ismerte belülről a románság lelküle-

kitelepítés mellett azért is foglalhatott olyan határozottan állást, mert nem érte meg a bukovinai székelyek kitelepítési kálváriájának utolsó állomását is. A kisebbségi sorsban élő magyarságtól az egyetemi évei alatt sem szakadt el. Sőt, egész életre szóló tudományos céljának tartotta a csángóság tanulmányozását. *„Határozott céltudattal, a szükséges tudományos fegyverzet teljes birtokában vágott neki a csángó-kérdés bonyolult rengetegének...”* – méltatta Szabó T. Attila.(13) Annak ellenére, hogy az élet nem adta meg számára azt a lehetőséget, hogy munkáját a rá jellemző precizitással tovább pallérozhassa, ez a mű önmagában is lenyűgöző eredményeket hozott a korban a kérdés tudományos állását illetően. A címe megtévesztő, mert nemcsak a csángók legszámtovább csoportjáról, a moldvai magyarokról szól, hanem minden Kárpátokon kívüli magyarról. Az eredeti címet Mikecs üzleti megfontolások miatt a kiadó kérésére változtatta meg, amely a tudományos szempontok mellett a közművelődési igényeket is szem előtt tartotta. Sokáig csak a szerző közeli barátai tudták, hogy a cenzúra meg-

rövidítette a könyvet. Csikesz Ferenc 1982-ben terjedelmes tanulmányban számolt be az általa 4 kérdéskör köré csoportosított kicenzúrázott részekről.(14) A törölt részleteket tekintve a cenzor maradi történelemszemléletű, legitimista érzelmű, katolikus neveltetésű, klerikális beállítottságú lehetett, aki a napi politikai érdekeknek kiváló ismerője volt. A katolikus egyház irányában bírálatot megfogalmazó részeket a cenzúra javarészt törölte, de akkor sem szelektált, amikor református lelkészt ért elmarasztalás. Ezért nem beszélhetünk a szerző és a cenzor közötti felekezeti ellentétről sem. A kihagyott részeket a mű 1989-ben - Kósa László gondozásában – megjelent új kiadása külön függelékben jelentette meg. A rekonstrukciót az tette lehetővé, hogy Mikecs László legépelte, szétvágta és a megfelelő helyekre beragasztotta néhány kötetbe (többek között az apósának, Áprily Lajosnak adott kötetbe) is a kihagyott részeket.

A kor más, hasonló témában született munkáihoz képest ez a mű tárgyilagos, letisztult hangjával tűnt ki. Az alkalmazott eszközök tekintetében a Mályusz Elemér nevéhez köthető népiségtörténeti iskola módszereit alkalmazta a műben egy elég speciális területen, és annak eredményeiből közvéleményformáló következtetéseket vont le. A zavaros nézetek között a rendrakás igényével lépett fel, és egyszer s mindenkorra a mítoszok világába utasította a kérdés romantikus megközelítésével foglalkozó délibábos elméleteket. Oknyomozó történeti módszerrel kiszűrte a moldvai magyarok születésére vonatkozó vélekedések közül a hun-magyar, az etelközi és a kun-magyar kontinuitást, de a huszita

menekültek kérdésében is feltételes álláspontra helyezkedett. És ekkor még nem kellett számolnia a moldvai magyarok erdélyi román eredetének elméletével! A műben végig kettős szempont érvényesült: egyrészt tudományos ismereteket közvetített, másrészt lépten-nyomon állásfoglalásra készítette az olvasót. Mindamellett egyet kell értenünk Kósa László szavaival, aki a következőket írta: „Mikecs László könyve mind a korábbi munkálatokat tekintve, mind pedig máig kiemelkedően legjobb összefoglalása a kérdéskörnek.”(15) Egy másik méltatója szerint Mikecs az első volt, aki a Kárpátokon kívüli magyarság múltját és jelenét a teljes irodalom adatai alapján mutatta be, s ez volt legfőbb érdeme, illetve terjedelmes könyvészeti része.(16)

A moldvai magyarok eredetére vonatkozó vizsgálódásait röviden így összegezhetjük: kiderítette, hogy az első magyarok a középkori magyar királyság hűbéreseiként kerültek a Kárpátokon túlra (Szörényi bántság, Sacueni megye, Moldva). Történetük nem az ellenségeskedést, hanem a magyar-román közös múltat idézte, és jótékony gazdasági és kulturális hatással voltak a kialakuló román vajdaságokra. Számukat az újkor során elbukott politikai mozgalmak emigránsai gyarapították, továbbá erdélyi, de elsősorban székely jobbágyok, akiket az elviselhetetlen földesúri terhek kényszerítettek a Kárpátokon kívülre. A könyv a Kárpátokon kívüli egész magyarság életét mutatta be, illetve annak viszonyát a románsághoz egészen a megírás időpontjáig, amikor a román asszimilációs törekvések már évtizedek óta apasztották létszámát. Mikecs következtetései Elekes Lajos 1940-ben megjelent tanulmányának eredményeivel mutattak szoros gondolati rokonságot.(17) „*Bízzunk s tartsunk ki helyünkön munkával, vággyal: derekabb sorsot, jobb életet tartogat számunkra az idő.*” – zárta gondolatait a könyv végén. (18)

A könyv lezárásával korántsem hagyta abba a témát, hanem életének hátralevő három esztendejében több terjedelmes tanulmányban egészítette ki kutatásait ebben a tárgyban. *A Kárpátokon túli magyarság* 1943-ban jelent meg.(19) A tanulmány a Kárpá-

tokon túli magyar települések kérdéskörével foglalkozik. A történésztársadalom ismételt elismerését kiváltó írás első része a *Csángók* tudományos eredményeit tárgyalja, a második része viszont új kutatásokat tartalmaz a magyarságnak a román vajdaságok életében játszott fontos szerepéről. Szintén a *Csángókat* egészítette ki az 1944-ben megjelent tanulmánya: *A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása.*(20) A tanulmány a Bandinus-féle összeírás részletes filológiai vizsgálata és egyben a legtudományosabb munkája is volt. A személynévkutatás körébe tartozó tanulmányban Mikecs a moldvai magyar névadás XVII. századi állapotát vázolta fel. A tanulmány részben adattár, részben feldolgozás. A személynevek sajátosságaiból a moldvai települések kétféle, minőségi (becéző) és mennyiségi (ragadványneves) gyakorlatát különböztette meg. Az előbbit a moldvai magyarok, az utóbbit a moldvai székelyek használták, a települési választóvonal pedig a Tatros-Tázló vonal volt.(21) Ennek a munkájának a kiadását a szerző sajnos már nem érte meg.

Az alig pár évig működött Erdélyi Tudományos Intézet tevékenységét elemző tanulmánya, az *Új erdélyi tudomány* önálló alakban kiadott változatát szintén nem vehette kezébe.(22) A társadalomtudományok együttesét magában foglaló intézet Mikecs felfogásában az erdélyi hungarológiát testesítette meg. Bár a magyarságtudománynak kortársaihoz hasonló (komplex nép-és kultúrakutatást magában foglaló) értelmezést adott, tudományszervező tehetsége egyértelművé vált. A sors külön tragikuma, hogy az intézet egy éven belül végleg megszűnt.

Kolozsváron Mikecs két folyóiratnál volt állandó munkatárs: a *Hitel* és a *Termés* a fiatalabb erdélyi magyar értelmiségi nemzedékek fóruma volt. Mikecs erős kritikai törekvése több cikke révén is szabad teret kapott bennük. Minden valószínűség szerint sógorán, Jékely Zoltánon keresztül kerülhetett kapcsolatba a *Termés* fiatal írói körével. A Kis Jenő által szerkesztett folyóirat a legaktuálisabb kérdéseket higgadtan tárgyaló, tudományos józanságra törekvő tanulmányaival tűnt ki. Erdei Ferenc, Féja Géza,

Zilahy Lajos, Márai Sándor, Illyés Gyula, Tamási Áron, Németh László, Kós Károly és Nagy István egyaránt írt bele. A vidéki-ség előnyeit kihasználva, a lap olyan írásokat is közölt, amit a fővárosban visszautasítottak.(23)

Az egykönyvű magyarban Mikecs Sánta Lajos 1942-ben publikált, és a bukovinai magyarok történetével foglalkozó könyvét bírálja élesen. A cikkbe beleírta a *Csángók*-ból kihagyott, a székelyek kivándorlásáról szóló részeket is.(24) *A magyar nevek* szintén 1943-ban jelent meg.(25) Ebben a cikkben a Pais-tanítvány Mikecs jelent meg, aki széles körű névészeti ismereteiről adott számot. A tulajdonnevek, különösen a személy- és településnevek történeti jelentősége felbecsülhetetlen. Írásában a hagyományos névadási szokások felől közelített a kérdéshez. A magyar vezeték-, kereszt- és helynevek történeti gyökereit vizsgálta és kijelölte a jövő egészséges, a múlt hagyományain alapuló haladás útját, miközben elítélte az ősmagyar keresztnevek hajhászását és az új utcanévadás gyakorlatát (szülőfalujában Gömbös Gyuláról neveztek el utcát). (26)

Három írásának csírái már a *Románia* című könyvének lapjain, illetve romániai tanulmányútjáról szóló beszámolójelentésében is előbukkantak. A *Romantikus önszemlélet szomszédságunkban* egy magyar és német nyelven megjelent szlovák irodalomtörténet kritikájából született.(27) A vita lényeges pontja a szlovák kultúra ismerete volt, ami lehetővé tette, hogy a magyar, a szlovák és a román nacionalizmus östörténeti elképzeléseinek tipológiáját fölállítsa. Ennek vizsgálatakor nem látott különbséget a XIX. századi Szvatopluk-kultusz, a dáko-román kontinuitás és a turánizmus fogantatása között. Ezeknek a jelenben nagy jelentőségük volt, mert az első kettő nem tűnt el a tudománytörténeti süllyesztőben. A Kárpát-medencebeli népek mind beletévedtek a romantikus történelemszemlélet útvesztőjébe. De joggal látta, hogy a magyar nemzeti tudat már kezdett kijózanodni belőle. A szomszédok ellenkező állapota mellett a magyarok közt meglévő „szittyáskodás”, a „turánkodás”, „a nagypipájú s kevés do-

hányú székelykedés” és a mások lenézésének veszélye nyugtalanította. A gyűlölködés helyett a reális önszemlélet fontosságát hangsúlyozta: „*Naiv fia az a Kárpátok vidékének, aki azt hiszi magáról, hogy kizárólag ő tarthatja a legkiválóbbnak nemzetét.*” (28)

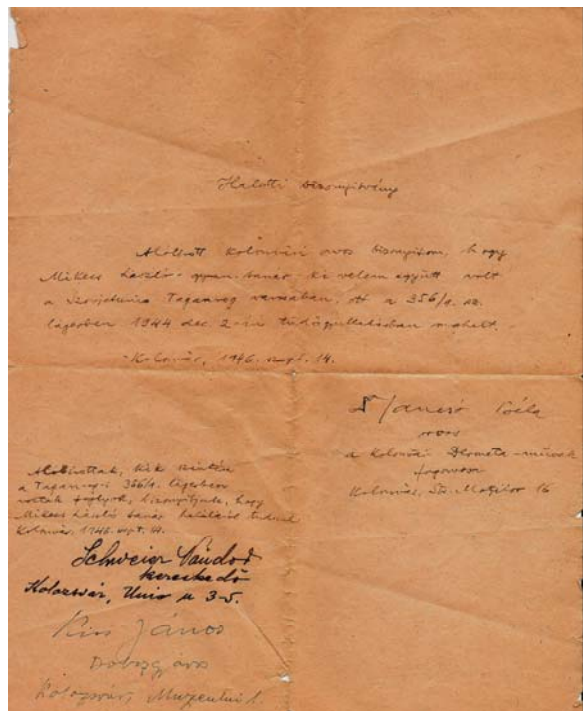
A magyarság és szomszédai a Gál István szerkesztette *Ungarn und die Nachbarvölker* bírálata volt, és 1944-ben jelent meg.(29) A magyar kulturális teljesítmény és államiság kisugárzását közelebbi és távolabbi övezetekre bontotta. Ugyanakkor megragadta az alkalmat, hogy intsen a középkori magyar történelem sugallta hatalmi ábrándokkal való végső szakításra. Helyette kulturális, civilizációs, erkölcsi „*minőség*” megeremtésével kívánta vezető erővé tenni a magyarságot. Ismerős gondolatok ezek, hiszen ez a tanulmány eszmeiségében érintkezett Németh László minőség-szocializmusával. Fontosnak tartotta, hogy mindenfajta sovinizmus és nacionalizmus ellen határozottan fellépjen.

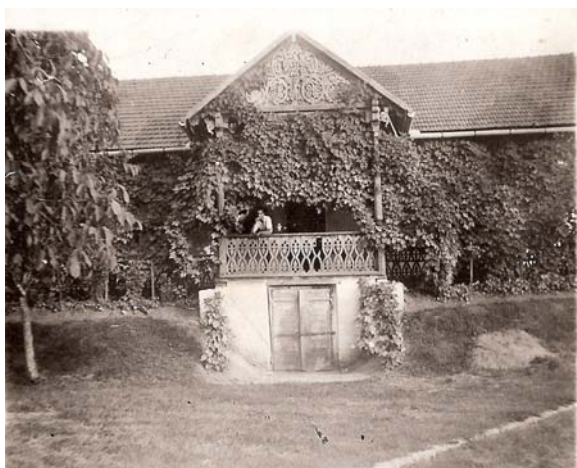
A magyar önszemlélet változása. (Vázlat.) 1943-ban jelent meg.(30) A magyar nemzetfejlődés áttekintése során hevesen bírálta a „*középosztályt*” és maradi nemzetszemléletét. Már korábbi írásaiban is találkozunk az „*eljövendő népi Magyarország*” kifejezéssel, mint a nagy változásokat hozó korszakkal. Itt sem mulasztotta el megragadni az alkalmat és a jövőbe vetett hitéről tanulságot tenni: „*A változástól a magyarságnak nincs mit félnie. (...) Ennek a változásnak a legfőbb jegye: a nagyszámú alsóbb rétegek öntudatosulása, felemelkedése a nemzet életébe. Abban a folyamatban, mely a nacionalizmus elhalványulása és a szocializmus megerősödése közben megy végbe, nemcsak a felemelkedő rétegek mennyisége fontos, fontos a minősége is. S mindez záloga annak, hogy a magyarság, melyet a nacionalizmus szemléletében elsősorban a nemzeti eszmében öntudatosult felső réteg jelentett, népe mennyiségével és minőségével megerősítve (s ezt önszemléletében is kifejezésre juttatva), az eljövendő szociálizmus korában újra hatalmat szerez Európa e részén. Ez a magyar szociálizmus példa lesz minden itt élő népnek.*”(31) Hogy mi lett volna ennek a magyar mintájú szocializmusnak az elképzelt tartal-

ma, nem tudjuk, bizonyára nem az, ami bekövetkezett. Váczi Tamás Mikecs szocializmusának jövőjéről kifejtett gondolataival kapcsolatban írta, hogy nem láthatta, mi sodára árat fizetett országunk az eltorzított szociális gondolat gyakorlatba ültetéséért. Váczi Tamással egyetemben magunk is fürkészzük a magyar mintaszocializmusról megfogalmazott fentebbi mondatot. „Hogy mi várta volna a fogolytáborból hazatérőt, mint „kulákivadékot”, mint „osztályidegent”, mint „polgári intellektuelt”, s hogyan élte volna át a többszörös fizikai-szellemi-erkölcsi összeomlást, nem tudhatom. (...) Lehet, hogy vagy harminc évig várnia kellett volna, hogy megszólalhasson, úgy, ahogy igazán szeretett volna” – zárja mondandóját a méltató. (32)

Mikecs korai, 1944. december 4-én, az Azovi-tenger partján (35. hosszúsági és a 46. szélességi fok találkozásánál) fekvő taganrogi fogolytáborban, vérhasban és tüdőgyulladásban bekövetkezett halála akadályoz meg minket abban, hogy a fiatal tudós gondolatait továbbvigyük. Halálát nagyban annak köszönhetjük, hogy nem engedelmeskedett a kolozsvári kiűritési parancsnak, mert erdélyinek érezte magát és szorosán kötődött az erdélyi baloldali értelmiséghez. Itt várta az új világ bekövetkeztét, amelynek felépítésében oroszlánrészt szeretett volna vállalni. Jó barátságot ápolt Szabédi Lászlóval, Balogh Edgárral és Nagy Istvánnal. Együtt készülődtek arra, hogy a szovjet csapatok 1944. november 11-én történt bevonulása után kialakítsák az ideiglenes demokratikus köztársaságot. Az események háttere máig tisztázatlan. A holokauszt történetében már ismert módszerekkel hurcoltak el és deportáltak több ezer civil áldozatot, köztük a kolozsvári értelmiség, ha úgy tetszik az erdélyi értelmiség krémjét.(33) 1944 szeptemberében Bánffy Miklós személyes közbenjárására Dálnoki Veress Lajos hadseregpáncsnok harc nélkül vonta ki csapatait Kolozsvárról. A bevonuló új hatalom képviselői több ezer civil fogdostak össze október 15-én házról házra járva az utcán és vittek hadifogságba, köztük Mikecs Lászlót is. Kiss Jenő költő-író(34), aki

szintén civil áldozatként került a fogságba, hányattatásuk történetét feldolgozó szépirodalmi munkájában örökítette meg Mikecs László alakját. „Feddhetetlensége, amire joggal lehetett volna büszke, nem valami arisztokratikus gögben vagy prüdségben nyilatkozott meg, hanem nagy-nagy emberszeretben, mély tiszteletében mindannak, ami érték az emberben. És abban, hogy a háború aljasságaitól elborzadva egy becsületesebb társadalom igényét hangoztatta. Voltak olyanok, akik kissé fitymálólag szalonkommunistának nevezték. Pedig csak tiszta lelkű és becsületes volt, s ezt a társadalomtól is megkívánta.” (...) „Laci arca, a nyakába simuló, még hosszabbra megnőtt sötét haj keretében, kezdett szakállas Krisztus-arcra emlékeztetni. (...) Komolyan aggódott érte, általános leromlásuk sivár képéhez mérten is barátját túl sápadtnak, túl áttetszőnek találta. Az a Krisztus-fej kezdett túlságosan is krisztusi lenni!”(35)- aggódott fogolytársa egészségi állapota látványos leromlása miatt. „Laci meghalt, minden kétséget kizáróan és visszavonhatatlanul meghalt. Annak a Krisztusarcú tisztaságnak, annak az eszményi nemességnek más nem is lehetett a sorsa. Ahogy elnézte őt ott a vagonban,

sápadtan, szakállasan, krisztusi megtörtöttségében, már akkor azt mondta magában: csak a megfeszítettése van hátra. Íme, most megtörtént az is. (...) Van halál, ami túlnő a maga borzalmán, s inkább a teljesség, a befejezettség benyomását kelti. Lassan kezdte ilyennek látnia Laci halálát is. Olyan ívnek, amely azáltal válik ívvé, hogy felemelkedve a földről, a maga nemes hajlatával visszatér ismét oda. Ezzel nem török meg, csak önmaga lesz”- vette tudomásul megrendülten egy másik helyen szeretett és igen nagyra tartott író társa halálát.

Akik átélték ezt a köztudatban méltatlanul halványan élő szörnyű tragédiát úgy tudják, hogy román részről elhitették a Vörös Hadsereggel, hogy a magyar férfiak partizántevékenységre készültek és ezért maradtak otthon. A foglyokat vonattal vitték a focsani-i ideiglenes táborig, majd onnan Oroszországba szállították tovább. Mikecs László vakon hitt abban, hogy valami rettentő nagy félreértés áldozatai lettek és ezt hamarosan helyre fogják hozni. Rendíthetetlenül hitt az emberek jóindulatában és csak a visszafordíthatatlan vég küszöbén volt kénytelen tudomásul venni a mögötte hagyott keserű élmények nyomasztó súlya alatt az emberiségbe vetett hitének értelemvesztését. Nehéz elképzelni, hogy milyen rettenetes érzések kavargtak benne, amikor látta illúzióinak szertefoszlását. Az emberek végtelen jóságában mindig hívő Mikeccsel a feldolgozhatatlan csalódottság mondathatta utolsó szavait: „Gonoszak az emberek”. Utolsó perceiben az orvosi végzettségű író, barát és fogolytársa Jancsó Béla volt mellette, aki Kolozs-

vára visszatérve 1946. szeptember 14-én halotti bizonyítványát is kiállította. A halál tényét hajdani másik két fogolytársa is megerősítette sajátkezű aláírásával. Sokoldalú elképzeléseit nem tudta valóra váltani, de a magyar tudományos élet fontos embert veszített személyében. Nem jutott ideje arra, hogy valamelyik szakterület mellett elkötelezze magát, ezen 1944. szeptember 15-én, a Bandinus-kódex elemzéséhez írt előszavában is elmélkedett.(36) Hogy valójában történész, településtörténész, művelődéstörténész, nyelvész vagy netán néprajzkutató volt? Ha ismerjük – javarészt - tudománypolitikai írásait azt kell mondanunk, hogy a szó legnemesebb értelmében az új erdélyi tudományt művelte. „Népének jelenével és múltjával, kultúrájának egészével foglalkozott, odaadó felelősséggel. S mindezt tette a legzordabb időben őszinte szándékkal Kelet-Európa népeire tekintve, a magyarság dolgait nem elszigetelten, hanem a szomszédos népekhez kapcsolatosan szemlélve”(37) – méltatja életművét Kósa László.

Bár írásaiban nem találjuk nyomát a közeli vég érzésének, szinte tudat alatt érezte, hogy kevés az ideje, amikor egy-egy írásával sietett és nem jutott ideje eléggé kidolgozni. Életműve akkor is csonka maradt, még ha azt érezzük is, hogy rövid pályafutása alatt sok témához szólt hozzá felelősen. Legmélyebb élménye magyarsága volt és ebből fakadtak célkitűzései is. Minden érdekelt, ami ezzel a néppel kapcsolatos volt, legyen az történelem, irodalom és nyelv, társadalomtudomány, néprajz vagy földrajz.(38)

Hirtelen elröppent élete ellenére a magyar kultúrtörténetben hagyott maradandó nyomáról méltatóinak lelkes megemlékezései tanúskodnak.

Csikesz Ferenc méltatása szerint hűsége, embersége, készülődése egy kimagaslóan tudományos életpályára már 1944-ben is beváltott ígéret volt. Ha a csángókról beszélünk, Kallós Zoltán, Beke György és Domokos Pál Péter neve mellett mindenképpen meg kell említenünk. „Vele együtt egyaránt keressük, kutatjuk, szítjuk, őrizzük tovább a messzi moldvai véreink, a csángók őrtűzeit! Vigyázzuk a házitűzhelyek épségeit nyelvünk nyelvünk 2- 300 évvel korábbi szinten meg-

maradó ékességeit, archaikus valóságát, daloló, muzsikáló tegnapjaink szívderítő közelségét az elkövetkezendőkre...”- buzdít a szerző. (39)

Szabó T. Attila az elsők között értékelte a fiatal tudós szellemi teljesítményét. „Új, modern-magyar, haladó kritikai gondolkozása magasan kiemelte őt kora értelmiségi rétegének tévedező, ábrándokat kergető tömegemberei közül. (...) Bizakodva nézett az új világ felé, erdélyisége tudatosabb és kockázatokra később volt, mint sok-sok erdélyiségére büszke erdélyi magyaré. Törékeny teste az embertelen szenvedést, bizakodó lelke a megpróbáltatásokat nem bírta ki (...) Rövid, korán ellobbant életének jelentős irodalmi munkássága a magyar tudományosságban, emberi kiválóságai és értékei azokban biztosítanak számára ércnél maradandóbb emléket, aki benne a kiművelt magyart és a lelki haladás, emelkedés emberét ismerték meg.”(40)

Rajtuk kívül Nagy Varga Vera(41), Keresztury Dezső(42), és Molnár Balázs(43) is megemlékeztek egy-egy rövid ismertetés erejéig. Családtagjai közül apósa, Áprily Lajos több versében is hangod adott hirtelen halála okozta keserű fájdalomának. A sors külön tragikumaként, hogy apja után nemsokára kislánya, Mikecs Anna is vérhasban halt meg. Halála csak megerősítette abban, hogy lánya szerető hitvese személyében milyen értékes embert veszítettek el. „Mondják, hatalmas császár halt meg ott./ Te tán csak pusztaság voltál, halott./ S mégis, te vagy Taganrog holtja, rab,/ te minden császároknál rangosabb.” (44) Sógora, Jékely Zoltán (45) még évtizedekkel később is versben énekelte meg nehezen szűnő gyászát. Legújában Gerlóczy Márton író, Áprily Lajos dédunokája regényben dolgozta fel a háború nyomán széttöredezett család szerteágazó történetét (*Mikecs Anna: Altató*, Budapest, Scolar K., 2017). Ezúton is szeretnék köszönetet mondani neki, mert megkeresésemre készségesen válaszolt és a tanulmány szemléltetéséhez rendelkezésemre bocsátotta a tulajdonában levő családi képeket.

1. Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: *Honismeret*, 1982. év 2. sz. p. 44-46.
2. Erdély sorsa. In: *Szárnypróbálgatások: az aszódi Petőfi Önképzőkör ifjúsági lapja*, 1934. 1. évf. 1. sz. (ekkor még Mikecs László néven!)
3. Kolozsvári Éneklő Ifjúság. In: *Termés*, 1944 tavasz, p. 134-137. Az Éneklő Ifjúság mozgalmat népszerűsítendő, kolozsvári éve alatt tagja volt egy egyházi kórusnak.
4. Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: *Honismeret*, 1982. év 2. sz. p. 44-46.
5. Kósa László: Mikecs László emlékezete. In: *Enographia*, 1969. 80.évf. 4. sz. p. 624-25. Mikecs László emlékezete. In: *Néprajzi Hírek*, 1994.23. évf. 3-4. sz. p. 90-91.
6. Kósa László: Mikecs László élete és munkássága. In: (Kósa László szerk.: *Nemesek, polgárok, parasztok*, Budapest: Osiris, 2003. p. 431.
7. *Románia. Útihegyzetek*, Bolyai Akadémia, Bp. 1940. p. 13.
8. A kiásvott palota. In: *Termés*, 1944 tél, p. 23-28. Az írás egy dunakanyari hajóút élményeit foglalja össze.
9. Németh László: Magyarok Romániában. In: Németh László: *Magyarok Romániában: az útirajz és a vita* / összeáll. Nagy Pál. Marosvásárhely: Mentor, 2001. p. 19-100.
10. <http://www.corvinuslibrary.com/roman/borsi.pdf> Borsi-Kálmán Béla: *Hasonlóságok, különbségek – és tanulságok*.
11. Vallasek Júlia: Mikecs László 1917-1944. In: *Holmi*, 2003. 15. évf. 2. sz. p. 894-895.
12. Mikecs László: Vélemény a csángók dolgában. In: *Magyar Élet*, 1940. 5. évf. 11. sz. p. 3- 5..
13. Szabó T. Attila: Mikecs László 1917-1944. In: *Erdélyi Múzeum*, 1945. 50. évf. 3-4. sz. p. 276-277.
14. Csikesz Ferenc: Mít hagyott ki a cenzúra Mikecs László Csángók-jából 1941-ben? In: *Confessio*, 1982 6. évf. 2. sz. p. 104-112.
15. Kósa László: Mikecs László élete és munkássága. In: (Kósa László szerk.: *Nemesek, polgárok, parasztok*, Budapest: Osiris, 2003. p. 435.
16. I.Tóth Zoltán: Mikecs László: A Csángók. Budapest, 1941, Turul Szövetség (Bolyai Könyvek) Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság. Kolozsvár, 1941. Siculus: A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete. Pécs, 1942, Pesti Lloyd-Társ. ny. (A pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegylet. Kisebbs. Int. Kiadv. XIV.). In: *Századok*, 1944. 78. évf. 7-9. sz. p. 535-537.
17. *Elekes Lajos: A román fejlődés alapvetése: 1. közlemény. In: Századok, 1940. (74. évf.) 7-8. sz. 278-313. old.*
- A román fejlődés alapvetése: 2. befejező közlemény. In: *Századok*, 1940. (74. évf.) 9-10. sz. 361-404. old.
18. Mikecs László: *Csángók*, Optimum Kiadó, Bp. 1989.p. 329.
19. Mikecs László: A Kárpáton túli Magyarság.

In: *Magyarok és románok*, Szerk.: Deér József és Gáldi László. Bp. 1943. p. 441-507.

20. Mikecs László: *A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása*, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyes., 1944. (Erdélyi tudományos füzetek 171.)

21. Benkő Lóránd: Mikecs László: *A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása*. In: *Etnographia*, 1948.59. évf. p. 204-205.

22. Mikecs László: *Új erdélyi tudomány: jegyzetek az Erdélyi Tudományos Intézet működéséhez*, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyes., 1944. (Erdélyi tudományos füzetek 190. száma)

23. Vallasek Júlia: Mikecs László 1917-1944. In: *Holmi*, 2003. 15. évf. 2. sz. p. 894-895.

24. Mikecs László: *Az egykőnyvű magyar*. In: *Termés*, 1943 őszi, p. 133-137.

25. Mikecs László: *Magyar nevek*. In: *Hitel*, 1943. p. 451-472.

26. Mikecs Sándor: Mikecs László 1917-1944. In: *Magyar Nyel*, 1947. 43. évf. 1. sz. p. 239-240

27. Mikecs László: *Romantikus önszemlélet szomszédságunkban*. In: *Termés*, 1943 tavasz, p. 76-102

28. Uo. p. 100-101.

29. Mikecs László: *A magyarság és szomszédai*. In: *Hitel*, 1944. p. 198-202.

30. Mikecs László: *A magyar önszemlélet változása*. (Vázlat.) In: *Termés*, 1943 nyár, p. 69-80.

31. Uo. p. 80.

32. Váczi Tamás: Mikecs László könyvespolcáról. In: *Életünk*, 1988, p.436.

33. Simon Mária Tímea: "Teljes és azonnali leszámolás a magyarokkal!" - a *Transindex.ro* portálról <http://itthon.transindex.ro/?cikk=25799>

34. Kiss Jenő a *Termés* szerkesztője volt.

35. Kiss Jenő: *Ithaka messze van: vallomás helyett krónika*, Kolozsvár: Erdélyi Szépművészeti Céh, 1992. p. 50.

36. Mikecs László: *A moldvai katolikusok 1646-47. évi összeírása*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyes., 1944. p. III. (Erdélyi tudományos füzetek 171.)

37. Kósa László: Mikecs László emlékezete. In: *Enographia*, 1969. 80.évf. 4. sz. p. 625.

38. Mikecs Sándor: Mikecs László 1917-1944. In: *Magyar Nyel*, 1947. 43. évf. 1. sz. p. 239-240.

39. Csikesz Ferenc: Mikecs László emlékezete. In: *Honismeret*, 1982. év 2. sz. p. 44-46.

40. Szabó T. Attila: Mikecs László. 1917-1944. In: *Erdélyi Múzeum*, 1945. 50. évf. 3-4. sz. p. 276-277.

41. Nagy Varga Vera: *Cegléden is járt iskolába...* Mikecs László 1917-1944. In: *Ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör értesítője*, 1988. p. 111.113.

42. Keresztury Dezső, Sik Csaba szerk.: *S két szó között a hallgatás ...": magyar mártír írók antológiája*. Bp. Magvető, 1970.

43. Molnár Balázs: Mikecs László: Csángók. In: *Néprajzi Értesítő*, 1943.35. évf. 1. sz. p. 64-65.

44. Áprily Lajos: *Taganrog*. In: *Áprily Lajos összes versei*, Bp.: Szépirod. Kvk., 1993. p. 377

45. Jékely Zoltán: *Feltámadás*. Mikecs László emlé-

kére. In: *Jékely Zoltán összegyűjtött versei*, Bp: Magvető, 1988 Békéscsaba: Kner, p. 325-326.

Álom-rekviem. Mikecs László és társai emlékének. In: *Jékely Zoltán összegyűjtött versei*, Bp: Magvető, 1988 Békéscsaba: Kner, p. 311-313.

Tampu Krisztián

Kodály a bukovinai székelyek emlékezetében

Kóka Rozália 1971. szeptember, Érd

Mint ismeretes, Bartók és Kodály, nagyszabású gyűjtőmunkájuk során az erdélyi és bukovinai székelység körében találták meg a legtöbb és legértékesebb régi stílusú dallamot. Kodály szerint „a legtisztábban az ősi érintetlenségében ez a székely néptörődék őrizte meg a regös kor énekeit.” A bukovinai székelység sajátos arculatú, tragikus sorsú népcsoport. Az erdélyi székelységből szakadtak ki az 1764-es hirdetett Madéfalvi veszedelem után. Több esztendeig tartó moldvai bujdosás után - 1774 után - egy részük Bukovinába települt, s 1941-ig öt faluban, Hadikfalván, Andrásfalván, Józseffalván, Fogadjistenben és Istensegítsen élte életét nagy számkivetettségben, sok megpróbáltatásnak kitéve az idegenek között. Vallási és etnikai elszigeteltsége rendkívül hagyományörzővé tette ezt a népcsoportot, idegenbe vetetésük okán a magyar népi műveltség különlegesen értékes, archaikus rétegét őrizték meg. Kodály Zoltán gyakorta figyelmeztetett írásaiban, hogy „Nem elég tudósmódra, anyaggyűjteményszerűen megismerni az

anyagot... Emberileg is részesévé kell válni a hagyománynak s ezzel egy embercsoport lelki életének.” ő maga is példát mutatott ebben. Adatközlőiben nemcsak dallamok tudóit látta, hanem mindig elsősorban az embert. A bukovinai székelyekkel különösen bensőséges kapcsolatba került, törődött sorsuk alakulásával. Bácskába településük után szorgalmazta, hogy tanítványai és munkatársai közül minél többen folytassák az első világháború miatt félbeszakadt gyűjtőmunkát. Az ötvenes években ismét felkereste régi adatközlőit immár új lakóhelyükön Tolnában, Baranyában. Nyisztor Mártonné 1964-ben a „tanár úr” közbenjárására kapta meg az öregségi nyugdíját. Szerették Kodály Zoltánt a bukovinai székelyek is, bizonyosságul álljon itt e fénykép, s Lőrincz Imre, Istensegítsről Majosra települt székely fafaragó visszaemlékezése. „1912. október havába jött legelőször Kodály Istensegitsre. Nálunk lakott két tanító abba az időbe, az egyik Pölöskei Pál, Sopron megyei volt, bogyoszlói, a másik pedig Tóth Imre, Szombathelyről való volt. Ok együtt voltak a Bajai Tanítóképzőben és zenével is foglalkoztak, ott ismerkedtek meg Kodály 'a zenetudomány Kodály Zoltán 1914. áprilisi bukovinai gyűjtőútját tartja nyilván. A bukovinai székelyek azonban többszöri látogatásra emlékeznek. Ez a kérdés tehát további vizsgálatra szorul. Kodály Zoltán és özv. Lőrincz Antalné Nyisztor Márta, 1952. december 16-án az Erkel színházban (Csermák Géza felvétele) 19 özv. Lőrincz Antalné és gyermekei Bukovinában az első világháború idején Zoltánnal. A kapcsolatot fenntartották és így került Kodály Bukovinába. Két hétig Istensegitsen tartózkodott és vette fonográfra az énekeket. Reggel nyolckor kezdte a felvételt Szóts Antinál a Fő utcában, tőlünk három házra. Akik akartak énekelni azok jelentkeztek nála. Édesanyám is akkor ismerkedett meg vele s az első éneke az vót, »A hadiki templom előtt, háromágú diófa nőtt. . .« Azután a nagymamám, Nyisztor Jánosné, Várda Balbina és a fele-

Kodály Zoltán és Lőrincz Antalné

ségem nagyanyja Gáspár Ferencné, Szóts Bibián énekelt neki. Harminc asszony állt sorba az első szobában. Amit énekeltek, azt visszajátszotta nekik. Volt nagy csudálkozás! Nagyon kedves volt, mesélt egy-egy történetet az asszonyoknak, hogy bátorítsa őket. Beszélgetett az utazásairól, hogy mennyire szereti az éneket és az a vágya, hogy összegyűjtse a népi énekeket. Igen boldog volt, hogy az istensegítsi asszonyok olyan sok szép éneket tudnak. Eljött az iskolába is. Beszélgetett velünk, kérdezgetett, biztatott, hogy tanuljunk. Esti órákban rendszerint hozzánk jött, ott étkezett nálunk. Húsfélét nemigen evett, puliszkát túróval vagy tojásrántottát vajban, azt szerette. Ennyire emlékszem 1912-ből." Negyven esztendővel később özv. Lőrincz Antalnét, Lőrincz Imre édesanyját felkereste Majoson Kodály egyik tanítványa. „1952-ben eljött édesanyámhoz Budapestről Csermák Géza és elmondta, hogy Kodály Zoltánnak december 16-án lesz a hetvenedik születésnapja. Szeretné, ha édesanyám felutazna Budapestre és meglepné Kodályt azzal a dallal, amit még Bukovinában énekelt neki a népdalgyűjtés alkalmával. Megegyeztek, hogy december 15-én fognak Pestre utazni, édesanyám és a feleségem is megy vele, mert édesanyám már hetvenéves volt." (Az asszonyok a megbeszélte találkozót lekésték, s így nem találkoztak Csermák Gézával a Déli pályaudvaron, de sok kalandos keresgélés után odaérkeztek az ünnepségre.) „Kodály Zoltán már ott volt az

első padsorban, ült ünnepélyesen, nem gondolt arra, milyen nagy meglepetés vár rá. Édesanyámnak megmondták, hogy azt az éneket énekelje el, amit 1912-ben énekelt Kodálynak Istensegítsen. A függőnyt felhúzták és édesanyám hozzá fogott énekelni. A hadiki templom előtt, háromágú diófa nőtt, Három ágnak hat levele, azon van a rózsám neve. Ezt végigénekelte, ezzel nyitották meg az ünnepélyt. Kodály Zoltán, ahogy meghallotta az éneket, hirtelen felugrott a színpadra, átölelte és megcsókolta édesanyámat. Azt mondta neki: Márta, Márta de megöregedtünk! Úgy le is fényképezték őket, ahogy össze voltak ölelkezve. A kép még a mai napig is megvan. Este elvitte Kodály anyámat a Hány János-előadásra, maga mellé ültette és csak vele foglalkozott. Az ünnepély sokáig eltartott, egészen éjjelig. Édesanyám meg a feleségem másnap is ott tartózkodtak. Énekeltek meg meséket mondtak, csak harmadik napon jöttek haza. Kodály ezután többször felkereste édesanyámat Majoson. 1964-ben is járt nála, mikor ment Pécsre. Puliszkát főzetett magának birkatúróval. Édesanyám sokat foglalkozott levelek írásával. Kodály Zoltánnal is rendszeresen leveleztek, s amikor Kodály meghalt, édesanyám részvétleletet írt Kodálynénak."

Kóka Rozália

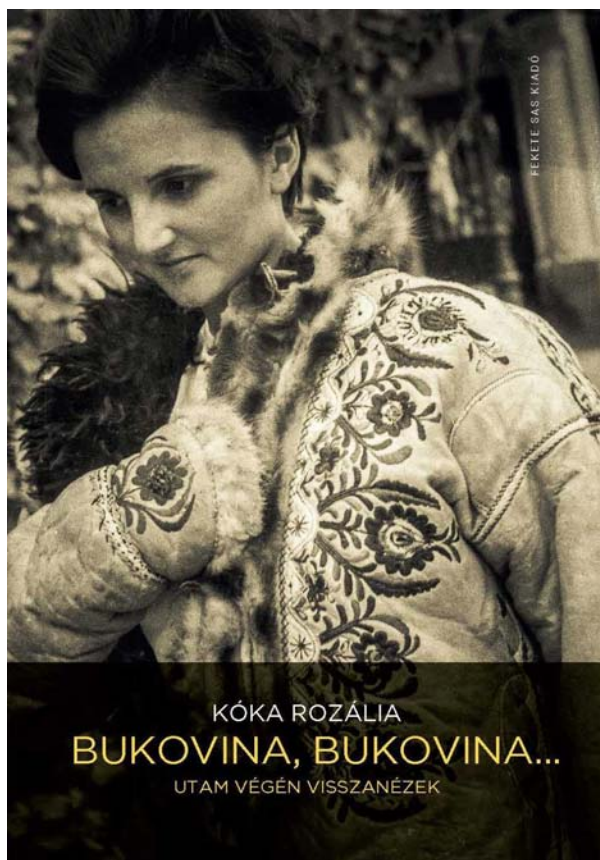

Halász

Péter:

„Valami mindig összegyűjt münköt...”

Kóka Rozália: Bukovina, Bukovina... című könyvéről⁽¹⁾

Kevés olyan magyar népcsoportot ismerünk, amelynek eredete nem a múlt ködös világába vész, hanem évre,óra, napra, szinte órára és percre tudhatjuk születésük időpontját: 1764. január 7-én hajnalban, amikor 7,30 órakor kelt a nap. Akkor dördültek el azok az osztrák császári ágyuk, amik fölriasztották Madéfalva békésen alvó székely népét, s az ott gyülekezőket, akik az osztrák katonai vezetőkkel szerettek volna tárgyalni, hogy meggyőzzék őket régi, nagy királyainktól kapott kiváltságaikról, ami felmentette volna őket az erőszakos katonai sorozás alól. Ebben a hajnali vérfürdőben született meg az a székely-magyar népcsoport, melynek tagjai aztán Moldvába menekülve, onnan Bukovinába bujdosva, másfélszázados idegenség után Bácskába kerülve, onnan a Dunántúlra szakadva, végül is Tolnában, Baranyában, Bácskában, majd egy részük főként Érden és környékén talált „végső” otthonra. Ebből a másodlagos menhelyükről *bukovinainak* nevezett székely népcsoportból származó szé-

kely édesapa és a bajmoki születésű magyar édesanya házasságából született nem sokkal a Bácskából való menekülésük előtt *Kóka Rozália*, az itt bemutatott könyv szerzője.

A székelyekben, amióta majd' hatvan esztendeje megismerkedtem velük a Nyikó-, a Homoród-, meg az Almás-patak mentén mindig megragadott az a tulajdonságuk, hogy az alföldi, dunántúli parasztemberekhez képest figyelmesebben tartották számon családjuk, falujuk, népük történelmét, talán hogy naprakészen várják az alkalmas pillanatot, amikor kiállhatnak történelmi igazságaikkal mellet. Ciceró mondta – ha igaz –, hogy „*Amíg nem ismered a születésed előtt történt dolgokat, mindig gyerek vagy.*” Nos, a székelyek az én szememben mindig felnőttek, legalábbis felnöttebbek voltak, mint más magyar népcsoportok. Ezt a történelmi felnőttiséget érzem Kóka Rozália könyvében is, aminek fő erényét abban látom, hogy meggyőzően és művészi ötvözi egyéni életrajzát székely népe történetének bemutatásával. *Őn- és népeletrajz* tehát ez a könyv, ha meg akarjuk határozni a műfaját.

Különös emberi adottság, ha valaki aprólékosan emlékezik kora gyermekségére. Ezt persze támogatni lehet a szűkebb vagy tágabb család közösségi emlékezetével, s ezt a lehetőséget Kóka Rozália jól kihasználja. Egy ilyen családonként, ráadásul a Felvidékről, menekült iparos és értelmiségi, egyke szülők gyermeke, mint amilyen én vagyok, csak ámulhat azon, hogy miként hasznosulhat a tágabb család bojtos emlékezete egy ilyen *visszanéző* emlékkönyvben. Pedig hát ez a természetes, ez a megtartó emlékezés. Ahogy az első- és másodlagos emlékek rögzítik a történeteket, amikből aztán összeáll a mesészerű, vagy éppen nagyon is valóságos elemekből a *megtartó hagyomány*. Vászoninges-gatyás aprócska öregemberek meséin nőtt fel a könyv szerzője, már gyermekkorában megtanulta, hogy a kiömlött tejet meg kell sózni a *küldött béka rontása* ellen, halott az ártalmas *szépasszonyokról*, tudta milyen sors vár arra a leánygyermekre, akinek

(1) KÓKA ROZÁLIA: Bukovina, Bukovina... Utam végén visszanézek. Fekete Sas Kiadó. Bp. 2017. 343 old.

össze van növe a *szeme szőre*, s nem a néprajzi szakirodalomban találkozott először a *lúdercekk*kel és más *tisztátalanyokkal*. De ezek kezdetben még mind afféle titokzatos dolgok voltak, akárcsak az a világ, amit a felnőttek úgy emlegettek, hogy ott édesebb ízű volt a *málé*, nagyobbra nőttek a *káposztafejek*, s a *hagymák*... Olyannyira, hogy a kicsi Kóka Rózsi eszébe egyre jobban belévette magát ez a felnőttek által emlegetett álmvilág: *Bukovina, Bukovina*... Ahonnan a szüleik 1941-ben visszaköltöztek Magyarországra, s ahová később, a bácskai menekülés és dunántúli hányattatás után *ifjúkoruk* emlékei és a *megszépítő messzeség* vonzotta őket. S ahol – mint utóbb kiderült – nem is voltak, nem is lehettek olyan boldogok, mint az 1950-es évek hazai balsorsában gondolták. De akkorra már megkeseredett számukra az első időkben még oly ígéretes, *édes magyar haza*, a tejjel-mézzel folyó Bácska, ahonnan a háborúval visszatérő délszláv telepések elől mindenüket hátrahagyva kellett menekülniük a nemrég még teljes szívvel vágyott Belső-Magyarországra, a teljes bizonytalanságba. Ismét idegenek lettek, de itt már nem a románok *bozgorozták* őket, mint Bukovinában, nem is a *dobrovójácok* üldözték ki a házaikból, mint Bácskában, hanem a tolnai svábok *büdös csángózták* le szegény menekült székelyeket. Leginkább talán a sváb tanítók kezei közé került székely gyermekek szenvedték meg ezeket a bábeli állapotokat, úgyhogy szinte mindegyikük hordozza magában az elszabadult indulatok okozta lelki sérülések nyomait.

Kóka Rozália szülei még Bácskában kerültek össze, de neki a háborúról csak a felnőttek elbeszélései nyomán lehettek emlékei. De azokból aztán volt bőven, úgyhogy még könyvét olvasva is olyan frissen tárulnak elének a hadseregek közé keveredett székely menekülők szenvedései, a „*vánszorgó kocsik hosszú sora*”, az elszakadt kompkötéllal járó riadalom emléke, az újszülöttjének fűrésztéséért könyörgő székely család „*bennszülött magyaroktól*” elszenvedett megaláztatásainak részletei. Olyannyira, hogy – mint Rózsi írja –, „*azok a megalázó verések, szidalmazások, piszkos csángó-*

zások odáig juttattak, hogy egyszercsak szégyellni kezdtem székely mivoltomat. (...) egyre inkább úgy gondoltam, székelynek lenni valami undorító, bűnös, szégyellni való állapot. El is határoztam: ha megnövök, nem leszek székely!”

1955 volt a könyv szerzője számára a „fordulat éve”. Frissen végzett, fiatal tanárok váltották fel a gyűlölködőket, olyanok, akik valóban megérdemelték a pedagógus nevet. Ettől kezdve többé-kevésbé sínre került Kóka Rozália élete. Persze semmi sem ment akadálytalanul, érték csalódások ez után is, de egy sem volt olyan nyomasztó, mint amikor székelységéért kellett viselnie a megaláztatásokat. Érdemes megfigyelni, miként formálódott és növekedett a 13-14 esztendő „*lejánka*” egyénisége és öntudata. Az 1956-os forradalom után megakadályozta családja nyugatra költözését, amire amúgy is „csak” a jobb élet reményében került volna sor. De megívta Rózsi a maga harcát szülei a középiskolába kerüléséért is, és székelyes tájszólásának elhagyásáért is – önmagával. Persze idővel rátalált a szerencse: Andrásfalvy Bertalan, Pesovár Ernő, később a főiskolán Várkonyi Imre személyében, de akadt a tanárai között is néhány személyiségformáló egyéniség. Kóka Rozália pedig egyre világosabban tudta, vagy legalábbis érezte a helyes irányt. Ez pedig, mint akkoriban számos, népét és népe kultúráját szolgálni akaró, elkötelezett emberé, a Néprajzi Múzeum által szervezett, úgynevezett Önkéntes Néprajzi Gyűjtőmozgalomba vezetett. Bukovinai székely népmeséket kezdett gyűjteni, amikkel díjat is nyert, s innen már nem is volt számára visszaút. Jelles néprajzosok – Morvay Péter, Diószegi Vilmos, Kerékgyártó Adrienne és mások – megtalálták benne a népéből – népcsoportjából – kiemelkedő értelmiségit, akinek óhatatlanul az lett a sorsa, hogy közvetítse a hagyományos értékeket a néprajztudomány számára, s amivel Rózsi még többletet is szolgáltatott a maga tehetségével: a közművelődésnek és az előadóművészetnek.

A forradalom leverését követő második „tétesítés elől”, mint akkoriban oly sok földjét veszített falusi, a Kóka család is föl-

menekült a főváros határában szinte észrevétlenül duzzadó „menhelyre”, Magyarország akkori „legnagyobb falujába”, Érdre, ahol akkor már több száz bukovinai székely család talált menedéket a szocialista mezőgazdaság elől. Itt kapott pedagógusi állást, de nem volt szerencséje sem azzal, sem a házasságával – néprajzos „bolondériáját” nem nézték jó szemmel egyik helyen sem. De mert segítők is akadtak, belekezdett egy nagyon izgalmas, mondhatni archaikus szókás anyagának összegyűjtésébe, az pedig az úgynevezett *kiböjtölés* volt, aminek során a sors csapásai ellen lázadó, de tehetetlen ember a fölsőbb hatalmak segítségét akarja kikényszeríteni a böjtöléssel. Bár pályamunkájának szakmai bírálója, Diószegi Vilmos a lehető legjobb véleményt írta és az Ethnographiában való „feltétlen közlésre” javasolta, a tanulmány a „hivatásos néprajzosok” lapjában soha sem jelent meg, csak később vált közkinccsé különböző könyvekben. Ez lett aztán Kóka Rozália nagy szerelme, ezzel és a lészpedi *halottlátó* ismeretanyagának összegyűjtésével és feldolgozásával aratta legnagyobb sikereit az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomban, majd később, mikor beépítette előadóművészetébe. Könyvében így ír a jelenségről: „A több száz oldalnyi kiböjtölési történet nemcsak néprajzi érdekesség volt számomra, amit megmentettem. Sokkal nagyobb értéknek tartom, hogy ezek a vallomások száznál több ember lelki-világába, intim szférájába nyújtottak betekintést számomra. Nincs a világon olyan mélyinterjú, amelyben ennél jobban kitárulkoznak az emberek. Mindegyik elbeszélésben ott van egy-egy fájdalmasan megélt egyéni vagy közösségi tragédia.”

A saját rokonságában végzett néprajzi gyűjtőmunkának nemcsak az a haszna, hogy könnyebben megnyílnak az emlékezők, de Kóka Rozália számára az is hozadékként jelentkezett, hogy megismerte, sőt felfedezte a rokonságát, amely ugyancsak széleskörű volt. Szinte rácsodálkozott nagyapja hímes bunda remekeire, amelyekből nekik már egy sem volt. Együtt gyűjtve akárkihez mentünk, újabb és újabb források fakadtak, amikből gazdagon bugyogtak a bukovinai

emlékek, Rózsikának a kiböjtölésekről, nekem a gazdálkodásról, főleg a hagymatermesztésről és a *móduvázásról*. Aztán a legyalázott, nemrég még földönfutó bukovinai székelyek – az izményi együttes révén – 1977-ben elnyerték a *Röpijlj páva...!* televíziós vetélkedő első helyezését, s ezt követően bukovinai székelynek lenni már nem szégyen volt, hanem egyre inkább dicsőség! Ahogyan ő emelte sokat szenvedett székely népét a megismertség, majd az elismertség magaslataira, úgy ragadták őt magát szeretett székelyei. De akadt Kóka Rozáliának komolyabb segítője és tanítómestere is, mint Domokos Pál Péter, akinek hatására érdeklődése kezdett megoszlanı a bukovinai székelyek és a moldvai csángómagyarok között. És ez így is volt rendjén, hiszen 1920 után a bukovinai székelyek is megismerhették a moldvai magyarok sorsát: anyanyelvű iskoláikat megszüntették, aztán a szerveződő Vasgárda fasiszta indulatainak lettek egyre inkább kitéve, ahonnan csak 1941-ben sikerült elmenekülniük – a pokolnak egy másik bugyrába. De Kóka Rozália úgy volt ezzel a két népcsoporttal, mint a száműzött Mikes Kelemen: *úgy megszerette már Moldvát, hogy el nem felejthette Bukovinát*, persze ezek nincsenek is olyan messze egymástól, mint Rodostó és Zágon. Volt is rá módja, hogy *egy szívvel* szolgálja a két népcsoport hagyományos műveltségét, akár a színpadon, akár a Kisdobos gyermeklap szerkesztőségében, akár a Baranya megyébe költözött székelyek és csángók közös sorsának tanulmányozásában, akár a Magyar Művelődési Intézet közművelődési munkatársaként, a folkMAGazin külső munkatársaként vagy a Vass Lajos Népzenei Szövetség által szervezett Népzenei Versenyek szervezőjeként. És Kóka Rozália kezében égett a munka, ő maga pedig fürdött a népszerűségben, úszott a dicsőségben. Kétszer fordult meg Kanadában az odatelepedett bukovinai székelyek nyomait keresve, négyszer járt az Egyesült Államokban előadókörúton. Bukovinai székely néprajzi gyűjteményt létesített Érdén, a Magyar Földrajzi Múzeumban, tájházat kezdeményezett a Bukovinából Csernakeresztúrra

került székelyek számára. Székely csoportjával többször is megjárta az elhagyott bukovinai falvakat, rátalált és kiállításon mutatta be Bognóczky Géza, egykor Andrásfalván szolgáltató, utóbb Hidasra került református tiszteletes 1941-es hazatelepedésükkor készített, kiváló minőségű fényképeit. S ha már szoltunk a bukovinaiak hazatelepedésének archív felvételeiről, meg kell említenünk azt a több mint száz, Berán István által gondozott, jó minőségű, hatalmas dokumentációs értéket képviselő fényképet, ami... nem díszíti, hanem kiegészíti a kötet által közölt ismeretanyagot. Szerepel itt a madéfalvi emlékműtől az elhagyott bukovinai parasztházakig, a hazatérőket hozó, fellobogózott vagonokig, a bácskai dúskalászu aratásoktól a szerző szerzőteagázó családfájának kisebb-nagyobb ágacskájáig, a maga életének állomásaiig, majd elismertségének kisebb-nagyobb és még nagyobb mozzanataiig a szakmai ön- és népeletrajz szinte minden fontosabb részlete.

A rendszerváltás utáni esztendőben Hamburgból megkapta az *Európa-díj a Népművészetért* kitüntetését. Pontosabban megkapták, mert Kóka Rozália minden elismerést megosztott bukovinai székely közösségével, hiszen egymás nélkül egyikük sem jutott volna ilyen magas szintre a kulturális szolgálat terén. 2014-ben pedig, mikor tagjai sorába választotta a Magyar Művészeti Akadémia, nagy érdeklődés mellett tartott székfoglalója mi másról szólhatott volna, mint a bukovinai székelyek Madéfalvától napjainkig tartó történetéről. Talán csak Kodály Zoltán foglalkozott velük „akadémiai szinten” a tőlük gyűjtött népdalokat rendszerezve az MTA Dunára néző dolgozószobájában.

Könyve második részében népcsoportjának kiemelkedő tagjai vallanak életükről, megpróbáltatásaikról, végső soron arról, hogy ki hogyan élte meg a bukovinai székely sorsot. Ezek a megható, felemelő, olykor vidámabb, de mindig tanulságos történetek a Táncház Alapítvány által kiadott, folkmagazin című folyóiratban jelentek meg először, s mint egy énekkarhoz az aláfestő zenei kíséret egészítik ki az első részt, ahol Kóka Rozália a maga életével érzékelteti székely népe sorsát. A megszólalók a szer-

ző távolabbi vagy közelebbi rokonai, ismerősei, de valamennyien ugyanannak a sorsnak a részesei – szenvedői, vagy megdicsőültjei. S ha már énekkart említettem, hát itt érvényesül igazán a *több szólam* értéktelentő, egymás hatását erősítő szerepe. Mennyi kiváló egyéniséget termelt ki magából ez sorsverte nép, pedig hát alig két tucat fért el közülük ebben a kötetben. De micsoda emberek, micsoda sorsok, micsoda sorsvállalások! A könyv utolsó 30 oldala a „Dokumentumok a bukovinai székelyek életéből” címet viseli, pedig hát valójában nemcsak dokumentumokat talál itt az olvasó, inkább szemelvényeket a bukovinai székelyek életével foglalkozó rendeletekből, cikkekből, könyvekből, levelekből. Érzésem szerint ez a fejezet már nem ad hozzá érdemleges anyagot az eddig elmondottakhoz, sem ismeretanyagát tekintve, sem pedig érzelmi ráhangoltságát. Nem mondom, hogy fölösleges, de a magam részéről szívesebben olvastam volna inkább többet Gáspár Simon Antal, Lőrincz Imre, vagy Erdős Ágota néni visszaemlékezéseiből. Mert olyanokat, hogy „... *elkezdtém sírni, s a sírásból ének lett, s máskor az énekből sírás*” egyetlen kormánybiztos, vagy belügyminiszter sem tudott megfogalmazni, hogy az újságírók közhelyeiről ne is beszéljünk.

Egy szó, mint száz: szépen megkomponált történeteket, valódi kincseket olvashatunk ennek a könyvnek lapjain. Érvényes rá az a sokat emlegetett, talán mégsem elcsépelet mondás: mindenkinek az élete „*kész regény*”. Csak éppen nem mindenki tudja így megírni! Mert Kóka Rozáliának megvolt a maga vezérfonala, az, ami oly jellemző, a bukovinai székely nép sorsára, hogy az újabb és újabb szétszóratást mindig követi *valaki* vagy *valami*, ami összegyűjti őket. Egy jeles személyiség, mint Hadik András, Németh Kálmán, Bodor György... Kóka Rozália? Vagy talán valami?

Talán a *hagyomány*? Amire – a kismányoki Csillag Etelka szerint – lehet építeni! Ez az, amire a közülük való Tamás Menyhért gondolhatott, mikor leírta róluk, hogy

„Szóratunk ezerfelé...   *valami mindig*
de megmarattunk   *összegyűjt münköt...*”
s maradtunk ezután es,

Kájoni János-díjasok a XVI. Csángó Napon

Csíkszereda, 2017. november 12.

A harmadik évezred elején határozta el néhány jeles és a csángók iránt felelősséget érző ember Csíkszeredán, hogy minden esztendőben megrendezik a moldvai Csángók Napját, amikor ünnepi rendezvényekkel, kiállításokkal, művelődési műsorokkal hívják fel a társadalom figyelmét nehéz sorsukra, történelmük tanulságaira, kulturális értékeikre. Ilyenkor „értük szól a harang” az ünnepi szentmisén, őket köszöntik a velük foglalkozó méltatások, a különböző témájú előadások, esténként velük vigadnak a Csángó táncházban a szeredai fiatalok. Esetenként egy-egy moldvai csángó településről érkezettek voltak a Csángó Nap vendégei, máskor valamilyen kiemelt téma köré rendeződött az ünnepség programja.

2017-ben a Magyar Nyelv Napjára került a XVI. Csángó Nap, ami minden szempontból szerencsés döntés volt, hiszen ők őrizték és őrzik mindmáig a magyar nyelv archaikus formáját, a moldvai csángó tájnyelvet. S amiként őrizték magyar anyanyelvüket, úgy őrizte meg anyanyelvük – anyai tájnyelvük – őket, a Kárpátokon túlra kerültek a nyelvíleg, vallásilag, politikailag idegen környezetben – magyarnak. „A nyelv ma néktek végső menedéktek...” – írta Reményik Sándor, s ez érvényes minden kisebbségi sorban élő népre, népcsoportra, különösképpen a

szórványban élő, sorsuk miatt hiányos nemzetudattal rendelkező, kiszolgáltatott helyzetben lévő moldvai magyarokra. Október 12-én délelőtt Csíkszereda egyik építészeti ékes-ségében, a Makovecz Imre által tervezett Millenniumi Templomban a csángókért, a csángók megmaradásáért imádkoztak a hívek, őket bátorította a prédikáció, a szentmisén pedig a Csángó Továbbtanulók Közösségének diákjai működtek közre.

A délutáni programra a Csíki Játékszín Hunyadi László Kamaratermében került sor. *Ferencz Angéla* a főszerző Hargita Megyei Kulturális Központ igazgatója, *dr. Csige Sándor*, a Magyar Köztársaság csíkszeredai főkonzulja és *Rácz Árpád* gyimesi iskolaigazgató, megyei tanácsos köszöntötte a résztvevőket. A *Jelentés a nyelvi határról* című ünnepi műsorban közreműködött *Fülp Zoltán*, a Csíki Játékszín művésze, továbbá *László Albert*, *Katona Eduárd*, *Kánya Tamás* és *Polcovnicu Cselina* csángó diák. Közben *Ádám Gyula* fotóművész, a Hargita Megyei Kulturális Központ munkatársa fotóiból láthattunk a háttérben vetített képeket. Majd átadták a Hargita Megye Tanács által alapított Kájoni János-díjat, ami – az alapító okirat szerint – olyan személyeknek adományozható, akik „a kulturális élet, az irodalom, a művészetek (zene, tánc, színház, képző- és iparművészet, építőművészet, népművészet, film- és fotóművészet) terén kiemelkedő művészi színvonalú alkotó tevékenységet, valamint a közművelődésben hosszú időn keresztül maradandó értékeket teremtő, kimagasló munkát végeztek.”

A szép kitüntetést ebben az esztendőben a következők kapták meg:

Borbáth Erzsébet, a József Attila Iskola

nyugalmozott igazgatója, a továbbtanuló csángó diákokat anyagilag támogató Domokos Pál Péter Alapítvány elnöke, aki Sarány István laudációja szerint *„nem többet és nem kevesebbet tett, mint értelmiséget nevelt a moldvai magyaroknak... Tanítványainak igazgatója, tanára, s mikor kellett, anyjuk helyett anyjuk volt, és sok-sok többletmunkával behozta tanítványainak a magyar óvoda és a magyar elemi iskola miatti hiányos nyelvismeretből adódó hátrányát.”* A támogatáshoz *„partnereket keresett és talált elkötelezett egyháziak, pedagógusok, civilek, hivatalnokok, vállalkozók személyében, annak érdekében, hogy tanítványai magyarul folytathassák a középiskolát és az egyetemet, s majd diplomás emberként térhessenek vissza abba a közösségbe, ahonnan jöttek.”* Nem rajta múlik, hogy ez a célkitűzés, csak részben sikerül.

Ferencz Gabriellát, a csíkszeredai Csángó Továbbtanulók Közösségének vezetőjét, ugyancsak Sarány István méltatta. Évente 40-50 csángó diák van a keze alatt, akik Csíkszereda középiskoláiba járnak, köztük olyanok, akik *„érdeklődést és hajlandóságot mutatnak, felsőfokú tanulmányok végzésére is. A Csíkszeredában tanuló, bennlakásban (kollégiumban) élő moldvai magyar fiatalok ugyanolyan körülmények között tanulnak, mint idevaló társaik, de az otthon melegét, az anya gondoskodó szeretetét, az apa féltő szigorát”* Ferencz Gabi pótolja számukra. Így *„... féltő anyjuk, megértő barátanjuk, vagy atyai szigorral fellépő nevelőjük, taní-*

tójuk, lelki bajokban segítőkük.” Igyekszik pótolni azt a nevelői hatást, amiben az iskolai oktatás során nem részesülnek.

Dr. Nyisztor Tinka abban a moldvai magyar faluban született és ott él ma is, amelynek templomát a régióban egyedülálló módon sikerült megőrizniük Szent István magyar király oltalmában. Ez pedig erőt ad és kötelességet jelent annak a közülük való értelmiségnek, akit – mint Magyar Lajos írta volt – *„feldobott magából a nép”*. Nem véletlen tehát – Mirk Szidónia-Kata laudációja szerint –, *„hogy küldetéses harcát akkor is folytatta, mikor Sepsiszentgyörgyre került, ahol egyik alapítója lett a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének, elindítója a Csángó Újságnak”* – a mai Moldvai Magyarorságnak –, *aláírásokat gyűjtött az anyanyelvű vallásgyakorlat lehetőségéért, jászvásári püspökségre, bukaresti nunciushoz, Vatikánba vezette faluja katolikusainak képviselőit.”* Közben néprajzi diplomát szerzett Budapesten, *„rátalálva fő kutatási területére, a moldvai magyarok hagyományos táplálkozásának témájára, amiből a csángómagyarok közül elsőként szerzett néprajzi doktorátust.”* Talán legnagyobb teljesítménye, hogy mindezek után visszatért szülőfalujába, ahol részt vesz az magyar nyelvű oktatási programban, létrehozta a *Szent István Egyesületet*, majd a *Szent István gyermekei* imacsoportot, emlékművet állított a falu alapításának évfordulójára, házáat tájházzá alakította, ahol előadásokat tart a helyi kultúráról. Mindezt fizetés nélkül, a moldvai magyarság ügyének önzetlen szolgálatával.

Duma-István András, a Szeret-Klézse Alapítvány megteremtője, a klézsei Magyar Ház megálmodója, megvalósítója és működ-

tetője. Román nyelvű iskolába járt kétkezi munkásként felnőtt fejjel tanulta a magyar irodalmi nyelven való verselést. „Olyanok a versei – írja méltatásában Gáspár Izabella-Enikő –, mint a szívroham előtti migrén, a végveszélybe került, elpusztításra ítélt anyanyelv szűkülő jajszavai.” Az ezredforduló óta három kötete jelent meg: *Csángó mitológia* (2005), *Csánglia* (2010) és a *Csángók világa* (2015) címmel. „Duma-István András a magyar nyelv oktatásáért folyó moldvai küzdelem egyik kezdeményezője, az általa létesített Magyar Házban anyanyelven folyik a gyermekek iskolán kívüli oktatása, közművelődési foglalkoztatása, furulyára, kobozra, énekszóra, táncra oktatása.” Itt működik a „Petrás Incze János Tájémuzeum”, ahol a település jeles plébánosának, hagyományos műveltsége első feltárójának emlékét ápolják.

Ugyancsak Mirk Szidónia-Kata, a Moldvai Magyarság folyóirat felelős szerkesztője méltatta **Halász Péter** néprajzkutató munkásságát, „aki az 1960-as évektől folyamatosan jár Moldvába, s érdeklődésének középpontjában a moldvai magyarság néprajzi hagyománya, tárgyi kultúrája áll. Változatos tárgyú tanulmányai, hiánypótló tematikus monográfiái (*A moldvai csángó magyarok hiedelmei*, *A moldvai magyarok hagyományos állattartása*, *A hagyományos szántóföldi növénytermesztés a moldvai csángó magyaroknál*, *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban*) ma már megkerülhetetlenek a szakirodalomban. A terepmunka és a tudományos kutatás mellett ugyanolyan fontosnak tartja, hogy krónikásként tudósítson az identitásuk, nyelvük megőrzéséért folytatott harcukról. Számos a moldvai magyarság életével foglalkozó ismeretterjesztő filmnek volt szakértője és riportere, nevéhez kapcsolódik a moldvai magyarok első bibliográfiája és az első csángó kutatástörténeti összefoglaló (*Eredmények és feladatok a moldvai csángók néprajzi kutatásában*) megírása is. Irányító és szervezői tevékenysége nélkül nem működhetett volna olyan sikeresen évtizedeken keresztül a magyarországi önkéntes néprajzi és a honismereti mozgalom, nem jöhetett volna létre a

Lakatos Demeter Kulturális Egyesület. 2010 -ben családjával Gyimesbe költözött, hogy minden idejét és energiáját fő életcéljének, a moldvai magyarok kultúrája feltárásának és bemutatásának szentelje.”

Az úgynevezett Csángó Bennlakás moldvai diákjai csokorba szedtek s a kulturális műsor keretében felsoroltak pár tucat olyan tájszót, ami közösségeikben használatos és jellegzetesen *moldvai magyarnak* tekinthető. Ami persze nem az önálló „csángó nyelv” léteire példa, hanem arra, hogy milyen gazdag a moldvai magyar tájnyelv. Ilyeneket hallhattunk többek között: *bingó* (bimbó), *cenke* (kutyakölyök), *cinka* (leányka), *geluska* (tötike), *ispotály* (kórház), *katrincásgém* (gólya), *kendező* (törülköző), *kukul* (alszik), *pisleny* (csirke), *sérik* (fáj)... stb. Egyikben-másikban a nem nyelvészek is felismerhetik régi magyar nyelvünk emlékeit, a hozzáértők pedig azt is tudják, hogy esetenként eltérő szavakat használnak a mezőségi és a székely eredetű moldvai magyarok.

A Magyar Nyelv Napján megtartott Csángó Napot Moldvai Táncház zárta, aminek a Hargita Megyei Kulturális Központ adott otthont, ahol a *Csikszeredai Gyermekek Háza Serke táncosai* és a *Borsika táncsoport* tanította a résztvevőket, a muzsikát pedig *Ádám Rebeka*, *Farkas Endre*, *Nagy István* és *Katona Eduárd* szolgáltatta.

Fotó: Ádám Gyula

Halász Péter

Kanyargós utakon Radzsasztánban
/ Indiai útinapló részlet 2. rész/

Sármasszából készült falusi épület: ház és kecskeól

Észak-India nyugati részén, a Thar sivatag csücskében található a falu, ahol a Langák laknak. Ez a közösség a radzsasztáni népzene egyik leghitelesebb képviselője. Mind a mai napig a leginkább mentes a különböző modern civilizációs hatásoktól, napjainkig őrzik ősrégi zenéjüket, hagyományos kultúrájukat.

A Langa név családnevet jelöl. A közösség tagjai muzulmán hitűek, kívül esnek a hindu kasztrendszeren, a különböző társadalmi csoportokat a családnevek, és foglalkozás, valamint vallásuk alapján különböző alcsoportokba, vagyis kasztokba sorolják. A Langa közösség csakis zenével foglalkozó kaszt. A közösség hangszeres zenéjét a *szarangi* képviseli. Ez, a sokhúros, kemény tük fából kifaragott, kecskebőr fedőlapú hangszer évszázadok óta az ismertetőjegye ennek a zenész közösségnek, olyannyira, hogy más kasztba tartozó zenészt nem is tanítanak meg ennek a

hangszernek a kezelésére.

A szarangi mellett az ének igen-igen nagy jelentőségű, tulajdonképpen ez az elsődleges „hangszer”, a sokhúros hangszer ehhez ad kísértet. A közösség által használt hangszerek továbbá: az *algúdzsa* (dupla furulya), a *pungi* (tökhéjsíp), *morcsan* (doromb), újabban a *harmónium*; valamint a ritmus-hangszerek: *kartál* (kasztanyettához hasonló, kis falapokból álló hangszer) és a *dhólak* (kisebb, kétfenekű dob). Ez a langa közösség zenekarának jelenlegi felállása, amit nagyobb rendezvények alkalmával, vagy külföldi turnékon is láthatunk. Ilyen alkalmakkor az előadást általában táncbemutató is kíséri, amit főképp nők adnak elő. Erre a célra más kasztbeli előadóművészt fogad a zenekar vezetője, általában a *kálbélia* kasztból.

A langa zenészek női tagjai (lángik) nem vesznek részt táncos fellépéseken, azt

Lángi asszony: Alahrki

mondják magukról, nem táncosok, bár tudják a helyi közösség hagyományos táncát, a *Mátki* táncot, de ezt csak otthon, a saját szórakozásukra táncolják, még saját férjük sem láthatja őket tánc közben. Az ő feladatuk a háziasszonyi munka, a férj teljes körű kiszolgálása, a gyerekszülés, és nevelés.

A közösség tagjai egymás közt adják át a zenész tudományukat, apáról fiúra, de tulajdonképpen az egész közösség képezi a gyerek zenei fejlődését, gyakorlás, vagy zenélés közben mindig utasításokat adva. Ilyen módon minden egyes zenésznek kerül egy mestere (ez nem mindig az apa), aki intenzíven foglalkozik a zenei képzéssel. A tanítványok a mesterüket nagy tiszteletben tartják, azt tartják: a guru (mester) maga az Isten. *A guru, vagy tanító tisztelete egész India-szerte nagy jelentőséggel bír, tulajdonképpen ebben, a mester-tanítvány, azaz 'párámpará' rendszerben maradtak fenn mind a mai napig ősi, nemcsak művészeti, de más, mesteriségek, vagy spirituális tanítások ágazatai is. A mester tanítása nagyobb súllyal esik latba az írásos hagyománynál. A mester tulajdonképp a tanítvány második szülője, mert, amíg az igazi szülő a fizikai testet adja, addig a tanító szellemi értelemben „szüli” meg a ta-*

nítványt, segítve azt a kibontakoztatásban. Ezért borulnak le földre, vagy érintik a guru lábát a tanítványok.

Nagy volt a zshivaj, a lárma, amikor megérkeztem. Összegyűlt a falu aprajánagyja, máris vették elő a hangszereket, hogy eljátsszák az „Isten hozott” nótát, a „Musafirt”(1) mert ez a szokás, ha vendég érkezik. Nek Mohameddel érkeztünk a délelőtti órákban, több mint 10 óra utazás után. Elém jött, felutazott Jaipurba, ahonnan luxus busszal, aztán kevésbé luxus busszal, és terepjárával szeltük át a sivatagot, amíg csak meg nem érkeztünk Barnavaba. (1 rész XIV. Évf. 45.szám)

- Emlékezzetek: a vendég, s az Isten egy!-figyelmeztette lépten-nyomon a falubelieket Úgy bánjatok vele! Ismerős volt nekem ez az attitűd, nálunkfele, Erdélyben is azt mondják: A vendég szent!

Emlékszem, nagymámám milyen gondos előkészülettel várta a vendégeket, és szolgálta ki őket teljes alázattal. Nem is ült le velük egy asztalhoz enni, vigyázta, hogy mire van szükségük. Ha hivatlanul toppant be valaki, akkor is megkínálta őket egy tányér étellel.

Ábrahám Judit a langa faluban

Úgyis bántak, figyeltek mindig, hogy nehogy valami bajom essen, ha eszem, ha iszom, ha alszom, vagy, nehogy tüske menjen a lábamba, ha épp a sivatagi homokban bóklászom, mert a sivatag tele van veszélyekkel, főleg szúrós növényekkel, amelyiknek a tüskéje, ha belehasít a lábba, nehezen lehet onnan kipiszkálni. Vigyáztak, nehogy túlságosan csipősre főzzék az ételt, mert elronthatja a gyomrom, s akkor nagy bajban lennék, mert nehéz ott az árnyékszékre járás, főleg, hogy nincs is a közelben, csak messzire, a falu határában. Vigyáztak, hogy legyen mindig palackos vizem, mert a barnavai víz kissé sós, kissé cukros.

Sayar Khan házában laktam, a szobában nem volt más berendezés, mint egy, a részemre fenntartott, nyugágy, és néhány falba vésett polc. Ők, maguknak a földre vettek ágyat. Sayar Khannal mintegy tizenöt évvel ezelőtt találkoztam, de ez alatt az idő alatt, a barátságunk, mintha valami láthatatlan szálon tovább fűződött volna, ott folytattuk a beszélgetést, ahol annak idején, Budapesten, a Főnőben abbahagytuk volt. Teát ittunk, és a madarakat figyeltük, ahogy repdestek a fejünk fölött, fészket raktak a ház felső ablakaiba. Reggeli csicsérgésük kiszínezte az ébredező sivatagi csendet. Több pár is odafészkel: „ez

a női, és ez a férfi madár,- magyarázta Sayar - nagyon szeretik egymást, aztán jönnek az apró madárkák, sokan lesznek.” Nem tudom, mennyire sokan, mert az egyik fészek a fejembe hullott, abból, hogy kelnek ki a madárkák, nem tudom... Aztán még egy csésze teát kaptunk, hogy még jobban felébredjünk, és elkezdtük a napot. Szólt a zene, a szárangei és ének, majd a dhólak vad ritmusa. A gyerekek a homokban játszadoztak, az asszonyok csapátit (lisztből és vízből gyúrt indiai, kelesztetlen kenyér, amit vékony, kör alakúra nyújtnak, majd tűzhelyen forró vason kisütik) készítettek, a férfiak összeültek, beszélgettek, zenéltek. Esténként táncoltunk, tréfálkoztunk. Megjött Mohammed Rafik is, az énekmondó szent a közeli tartományból, Faludi városból, és elregélte nekünk a történet a szerelmes párról: *A két szerelmes erősen, de erősen szerette egymást. Hosszúhosszú úton vándoroltak a sivatagi forrásban, tűzött a nap erősen, csak nagy ritkán lebbentette meg a homokot a langyos szél. Mentek, mendegéltek, amikor nagyon megszomjaztak, vizet hiába kerestek, sehol sem leltek. Már-már kezdtek volna kiszáradni a nagy forrásban, amikor a sivatag homokjában forrásra bukkantak. Nagyon meg-*

Nek Mohammed énekel, Murad Khan algúdzsán játszik

örvendtek, de amikor a kútba belenéztek, látták, hogy annycska víz van benne, hogy az egyiknek lenne elegendő. A két szerelmesnek a szíve egy volt, ezért mindkettőjük a másik kívánságát kereste, s a talált vizet egymásnak kínálta: „Tu pí! Tu pí!” („Te igyál! Te igyál!”) „Te igyál, te élj!” Addig, s addig kínálták a csöppnyi vizet, hogy a nagy hőségben kiszáradtak, de a vízhez hozzá nem nyúltak. Azóta is folytatják a langák ezt a beszédet, ha valaki nagyon szereti egymást: Tu pí! Tu pí! „Te igyál! Te igyál!”

(1) *musafír* (ejtsd: *muszafír*): szó szerint utazót jelent

Lejegyezte *Ábrahám Judit*, a 2009-2010-es Indiában tett utazási élményei alapján.

Külön köszönet a baráti támogatóknak: **Dr. Uma Shankar Upadhyay**nak, **Gottfried Vikornak** és **Kerényi Róbertnek**, akik anyagi támogatásukkal hozzájárultak, az indiai tanulmány-, és gyűjtő utak létrejöttéhez.

copyright©Ábrahám Judit

2010-03-18, Budapest
Kiegészítve: 2017.11.13.

A moldvai csángó falvakban még ma is elképzelhetetlen, hogy két ember szó nélkül menjen el egymás mellett, még ha nem is ismeri egymást. Két mondatot biztosan váltanak. A legudvariasabb megszólítás, ha „keresztanyának”, vagy „keresztapának” nevezik egymást. E szép szokást megtartva, most mi is megszólítjuk Önt:

Legyen Ön is Keresztapa, Keresztanya!

Támogassa egy-egy csángó kisgyermek magyar tanítását jelképes keresztszülőség vállalásával! Havi **4 ezer forint** befizetésével lehetővé teheti egy általános iskoláskorú gyermek számára az anyanyelvi oktatást. A tehetségesebbek továbbtanulhatnak magyar középiskolában, Csíkszeredában. Az ő tanulóikhoz azonban már havi 15 ezer forint szükséges. (Az így összegyűlt összegből tudunk hozzájárulni a tanári fizetésekhez, az oktatási helyszínek fenntartásához, a kollégiumi költségekhez.)

A jelképes keresztszülőség azt is jelenti, hogy Ön választhat egy „keresztgyermeket”, akivel levelezés, találkozás során szoros kapcsolatba kerülhet. Rajta keresztül betekinthez a csángó emberek életébe, megismerkedhet történelmükkel, gazdag hagyományaikkal, életre szóló barátságokat köthet!

Moldvában gyakorlatilag soha sem volt magyar nyelvű oktatás (kivéve az 1950-es években indított magyartanítást, amit gyorsan elsöpört a történelem). A moldvai magyar oktatási programnak köszönhetően ma 26 csángó faluban - iskolában és iskolán kívül - közel 2 ezer gyermek tanulhatja ősei nyelvét. De sok ezren vannak még, akiknek nincs lehetőségük magyar iskolába járni. Értük, minden csángómagyar kisgyermek tanulási lehetőségéért kérjük az Ön segítségét is.

Adományokat Magyarországon

A Moldvai Magyar Oktatási Alapítvány bankszámlaszámára várunk:

OTP, 11742173-20154778

Romániában

OTP, Sepsiszentgyörgy RO13OTPV300000766374RO01

bankszámlaszámára küldhetik

Kapcsolat:

Keresztszülők a Csángómagyarokért Egyesület

1126 Budapest Böszörményi út 20-22

napközben Pákozdi Judit elnök

telefon: +36/30 960 5919 | e-mail: pakozdi.judit@keresztzszulok.hu

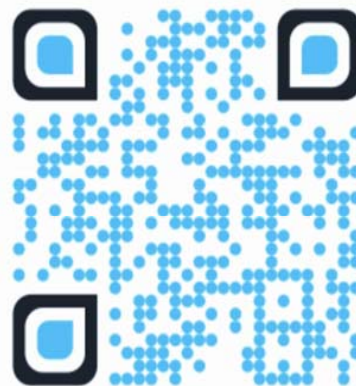
18 óra után

telefon: +36/ 1/200 2898 | e-mail: info@keresztzszulok.hu

A Moldvai Magyar Oktatásért Alapítvány

telefon: +36 20 564 7055 | e-mail: ammoa@csango.eu

 Pannónia
NYOMDA KFT.

www.pannonianyomda.hu

tel: +36 1 412 52 03

fax: +36 1 4125260

nyomda@pannonianyomda.hu

Teljeskörű nyomdai szolgáltatások

- iskolai emlékkönyvek
- ballagási meghívók
- iskolai szóróanyagok
- bemutatkozó anyagok
- egyedi tankönyvek
- üzleti jelentések
- bemutatkozó brossurák
- térképes tájékoztatók
- reprezentatív nyomtatványok
- meghívók
- formanyomtatványok
- reklámanyomtatványok

Gyorsaság elérhető áron

Minket az NKA támogat!